

Arhivele Sfera Politicii

■ ZOLTÁN SIPOS

Materialul prezentat în acest număr este oferit de Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale (ISPMN) din Cluj-Napoca.

In this issue of *Sfera Politicii* we are offering a new material, published with the courtesy of the Romanian Institute for Research on National Minorities (ISPMN) in Cluj-Napoca.

Masă rotundă (I)¹

Economie și moralitate: Factori care influențează conflictele interetnice din Secuime

text editat de Zoltán Sipos

La data de 20 Iunie 2009, Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale (ISPMN) a organizat o masă rotundă la sediul institutului din Cluj-Napoca. Tema mesei rotunde a fost dată de conflictele din două sate ale județului Harghita. Au participat ziaristi, cercetători, cadre didactice universitare și un specialist în drepturile omului, toți cei prezenți având experiență în analiza diferitelor aspecte ale relațiilor interetnice din Secuime. Discuția a avut drept scop definirea conceptelor și paradigmatelor științelor sociale care ar putea constitui o bază teoretică pentru interpretarea evenimentelor violente din cele două sate, precum și în regiunea mai largă. Lista participanților în ordine alfabetică: **Tímea BAKK-DÁVID** ziarist, redactor al portalului Transindex, **László FOSZTÓ**, antropolog, cercetător ISPMN, **István HALLER**, membru al Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, **István HORVÁTH**, sociolog, profesor universitar, Universitatea Babeș-Bolyai, președinte ISPMN, **Tamás KISS**, sociolog, cercetător ISPMN, **Gergő PULAY**, antropolog, doctorand Universitatea Central Europeană, **Zoltán SIPOS**, ziarist, redactor Transindex, **Vilmos TÁNCZOS**, etnolog, profesor universitar Universitatea Babeș-Bolyai, Catedra de Etnografie și Antropologie Maghiară, **Stefánia TOMA**, sociolog, cercetător ISPMN.

Textul editat al dezbaterii a fost publicat în limba maghiară de portalul Transindex (11-12 august 2009).

¹ Ultima parte a textului va fi publicată în numărul următor al revistei *Sfera Politicii*.

Încercările instituționale naționale pentru integrare

Horváth István: – Putem spune că majoritatea comunităților rome din Secuime nu iau parte la procesele de instituționalizare care ar putea însemna integrarea prin ajutor extern. Cauza este necunoașterea limbii române, sau pot exista și alte cauze, dar aceste comunități nu sunt conectate la programele globale, naționale. Am condus o lucrare de diplomă din care reiese că, în județul Harghita, cele mai sărace comunități nu au mediator sanitar, deși aici este cel mai mare pericolul de îmbolnăvire cu tuberculoză și tot aici sunt cele mai multe decese din cauza unor boli sociale. Există mediatori sanitari doar acolo unde familiile mai înstărite de romi au posibilitatea de a intra în contact cu acest sistem. Despre aceste proiecte trebuie să știm că nu produc miracole în ceea ce privește condițiile de trai ale acestor comunități, dar pot iniția un proces de conștientizare: autoritățile să fie mai atente la comunitățile de romi și să trateze această chestiune altfel.

Haller István: – În urmă cu ceva timp, am participat la Liga Pro Europa la un proiect în cadrul căruia am cercetat mai multe comunități de romi din județele Alba, Sibiu, Harghita și Mureș. Am remarcat că coloniile de romi din județul Harghita sunt mult mai neglijate, romii știu mult mai puțin despre lume, despre posibilități iar cauza este probabil, izolarea lingvistică. Știu că ONG-urile romilor din București evită aceste județe pentru că nu pot comunica cu comunitățile de aici. În ultimii 2-3 ani au devenit poate mai interesați de județele secuiești, dar efectele încă nu se simt. Nici ONG-urile maghiare nu se ocupă îndeajuns cu aceste probleme: în afară de Caritas, există foarte puține organizații care sunt interesate de problemele comunităților rome.

Toma Stéfania: – Cele spuse sunt confirmate de o cercetare făcută în 2008, de către Institutul de Studiere a Problemelor Minorităților Naționale. Printre altele am vrut să aflăm cât de des se întâlnește angajatul primăriei cu diferiți reprezentanți ai comunității rome: cu mediatorii sanitari și școlari sau cu consilierii rome. Am comparat rezultatele din Harghita și Covasna cu alte regiuni ale țării și a reieșit că în Secuime angajații primăriilor se întâlnesc mult mai rar cu reprezentanții romilor – în cazul în care există asemenea reprezentant. În alte părți media întâlnirilor era de mai multe ori pe lună – în Secuime se întâlnesc o dată pe lună sau și mai rar. Putem deci deduce că nu există inițiative, proiecte comune care să implice comunitatea romă și diferitele instituții.

Kiss Tamás: – În Transilvania, respectiv în România, trăiesc aproximativ 120 mii de romi, care vorbesc limba maghiară. La recensământ, 60 % dintre aceștia s-au declarat a fi maghiari. Majoritatea acestei populații, trăiește în Secuime. Limba maternă a majorității romilor din Harghita-Covasna este cea maghiară – în afară de partea din vest a județului Covasna și în parte bazinul Baraolt. Ei sunt acel grup, care nu vorbește altă limbă decât cea maghiară. După desființarea stagiului militar obligatoriu acest lucru s-a agravat. În unele sate romii nu știu limba română nici cât să ceară o pâine într-un magazin. Eu sunt sceptic în legătură cu aceste proiecte, instituții, implementări, mediatori: piața muncii are un rol mult mai important în integrarea comunității rome. În același timp trebuie să recunoaștem că economia de piață a dus la acea marginalizare la care au ajuns comunitățile rome în ultimii 18 de ani. Județele Harghita-Covasna sunt periferice din punct de vedere economic. O marginalizare precum cea din Sâncrăieni sau Bazinul Ciucului de Jos (Alcsík), în general, nu exista înainte de dezvoltarea economiei de piață.

Horváth István: – Nu sunt naiv, nu cred că aceste proiecte duc la o prea mare integrare a acestor comunități. Cred însă, că permit autorităților să aibă o altfel de atitudine, altfel de contacte cu comunitățile. Printr-un proiect – chiar dacă e adus din afară –, unde există un parteneriat cu autoritățile locale, se obligă autoritățile să acorde atenție sporită, să urmărească evenimentele.

Kiss Tamás: – Ar trebui să recunoaștem că acele situații marginale, în care aceste comunități trăiesc, sunt produsele societății de consum, în cadrul căreia noi trăim bine. Societatea de consum „împinge” și în termeni spațiali marginalii în afara orașelor mari, transferând problemele în alte locații, comunități. De exemplu, dacă în București, Cluj sau Brașov au loc lucrări de reconstrucție a orașului, atunci aspectul străzilor devine mai îngrijit, cresc prețurile imobilelor, dar în același timp păturile sociale defavorizate sunt nevoite să părăsească aceste localități. Astăzi nu mai există familii rome în centrul Clujului și acest lucru ni se pare firesc, dată fiind reconstrucția orașului. Numai că aceste pături sociale se mută în alte regiuni, mai periferice din punct de vedere economic, devenind astfel o problemă socială pentru localitățile respective. Trebuie să admitem că aceasta este, într-o oarecare măsură, și problema noastră. Tensiunile și perspectiva unui conflict – chiar dacă pentru noi pare o problemă locală – nu sunt doar problema acestor comunități. Mi se pare nedrept ca aceste localități slabe, în regiuni pauperizate trebuie să se confrunte cu toate aceste probleme. După părerea mea, statul n-ar trebui să lase fără ajutor aceste comunități. Față de regiunile mai înstărite, acestea pur și simplu nu dispun de resurse prin care ar putea răspunde la problemele sociale care aparent sunt probleme etnice. Din cauza aceasta, mi se pare nedrept când noi din București sau Cluj îi numim pe secuii din Ciuc, rasiști. Chiar dacă ei sunt rasiști. E o nedreptate, pentru că răspunderea pentru situația creată nu este doar a lor, ci a mecanismelor sociale din ultimii 18 ani.

Tánczos Vilmos: – Există o doctrină liberală veche de câteva secole, în care mulți au crezut după căderea comunismului. Acest crez se poate rezuma astfel: toți oamenii sunt egali în fața legii, în societățile libere și democratice toate problemele se rezolvă de la sine și legitimitatea capitalismului bazat pe libera concurență nu poate fi pusă la îndoială. Putem vedea însă tot timpul că acest model nu funcționează. Adevărul ce stă la baza credinței liberale e pus la încercare atunci când vedem că în societățile liberale, codificate de legi atotputernice, indivizi și comunități ajung să trăiască în condiții inumane, devenind vulnerabili. Dezvoltarea economiei în spiritul liberal nu ajunge: trebuie puse în funcțiune programe sociale, modele comunitare, ca viața perdanților acestei lumi noi și frumoase să nu fie fără speranță. Dar să rămân la subiectul nostru de astăzi: situația unor comunități de romi din secuime nu poate fi rezolvată fără programe sociale. Întrebarea este: obligația cui este acest lucru? A consiliului local, a consiliului județean sau a guvernului?

Sipos Zoltán: – Trebuie să admitem că cea mai mare forță politică în Secuime este UDMR, deci ar fi responsabilitatea lor de a elabora o politică publică în acest sens. Pentru mine este inacceptabilă reacția președintelui UDMR, Marko Bela, care spunea că aceste acte de violență sînt de fapt niște cazuri penale izolate, care trebuie tratate ca și atare. Declarațiile lui Borboly Csaba, președintele consiliului județean Harghita au și ele scopul de a transfera responsabilitatea la altcineva, când afirmă că problema ține de competența prefectului.

Kiss Tamás: – Într-adevăr este așa. E nevoie de un plan de dezvoltare a regiunii secuiești, cu politici publice pentru comunitățile rome. Romii de aici vorbesc în mare parte limba maghiară și dacă politicile la nivel guvernamental „ocolesc” regiunea, atunci formularea unor politici specifice este sarcina elitei maghiare și a UDMR-ului. Din cauza specificului cultural, integrarea socială prin instituțiile maghiare ar avea un rol foarte important. Ar fi logic ca acei copii care vorbesc limba maghiară ca și limbă maternă să fie incluși în sistemul educațional maghiar. Prin aceasta, chiar și sistemul educațional ar deveni sustenabil (viabil). Dar pentru aceasta ar fi nevoie de o strategie pe termen mediu și lung. Și ar fi extrem de important ca în timp ce ne gândim la problemele comunității maghiare, să avem în vedere și problemele romilor care vorbesc limba maghiară și au o identitate maghiară. I Eu văd însă aici, o problemă mai mare, structurală: UDMR în ultimii 12 ani

participă la proiecte de mare anvergură – construcții de drumuri și săli de sport, renovarea de școli – încercând să favorizeze regiunile unde trăiesc maghiari. Dar în același timp nu s-a acordat prea multă atenție elaborării unor politici publice regionale. Problema este că dacă elitele din secuime nu își însușesc aceste probleme, nimeni nu le va rezolva.

Horváth István: – Aș avea un exemplu: la Universitatea Babeș-Bolyai acum câțiva ani au început să se aloce locuri pentru candidați romi, conform ideii de discriminare pozitivă. Cea mai mare parte a acestor locuri au fost alocate la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, aceasta având și linie de studiu în limba maghiară. De 8-9 ani un singur student rom, care a crescut în orfelinat, a profitat de această posibilitate. Aceasta, în pofida faptului că la linia de studiu în limba română locurile nu numai că se ocupau, dar de regulă câțiva romi intrau și la locuri „normale”, cu admitere. Aceasta înseamnă că în comunitățile de romi vorbitoare de limbă maghiară nu există nici măcar o idee legată de modul în care se poate realiza această mobilitate educațională. Este un exemplu concret pentru faptul că nu se profită nici de politicile publice deja existente. În alte locuri există organizații care ajută elevii, pentru că sunt sigur că nu a fost ideea conducătorului comunității romi din județul Bistrița-Năsăud ca 2-3 copii trebuie să dea în fiecare an la facultate. Prorectorul UBB, Magyari Tivadar povestește cum în fiecare an îl sună liderii romi și încearcă să facă lobby pentru o altă repartizare a locurilor. Desigur nu înțeleg sistemul, dar știu că există un asemenea proces și încearcă să-l influențeze. Instituțiile au o reprezentare poate puțin naivă în comunitate, dar oamenii văd că există o politică publică și că pot să o folosească.

Situația economică a romilor. Migrația

Haller István: – La Sânmartin, primul lucru a fost să aflui din ce trăiesc romii de acolo. Vara culeg ciuperci și coacăze și au nevoie de cai pentru că fac transport cu căruța. În lunile de iarnă însă nu prea au din ce trăi. Primăria nu le asigură nici ceea ce este obligatoriu prin lege, de exemplu lemne de foc. Muncesc cu ziua și sunt plătiți în natură, primesc cartofi – pe care îi vând la marginea drumului, pentru a obține bani.

Horváth István: – La Sâncrăieni romii trăiesc în mare parte din culesul fructelor de pădure. Zilierii sînt puțini pentru că în sat se poate găsi mână de lucru. Cumnatul meu a dat de lucru unui rom și tot satul era mirat de ce angajează un rom când poate găsi cu aceiași bani și zilieri maghiari.

Tánczos Vilmos: – Punctul meu de vedere este că o parte considerabilă din populația Ținutului Secuiesc devine tot mai săracă iar acest lucru nu este o caracteristică doar a unor comunități romi. În ultimii ani și în rândul maghiarilor există o foarte mare insecuritate existențială. Am auzit în Miercurea Ciuc, că totuși este mai bine la Cluj, pentru că acolo sunt totuși posibilități de angajare. Dacă astăzi în Miercurea Ciuc cineva este concediat, atunci situația existențială a familiei sale, devine disperată.

Kiss Tamás: – În ceea ce privește migrația, cea mai importantă diferență între cei din Secuime și alte părți ale țării este că pentru aceste comunități singurul canal de migrație este către Ungaria. Aceasta era un avantaj la început – când românii încă nu migrau în Europa de Vest –, dar acum constituie un dezavantaj extrem de mare. Pentru maghiarii din Secuime, aceste canale de migrație către Ungaria sunt foarte stabile. Pentru localnici este foarte ușor să obțină un loc de muncă în Ungaria, foarte des antreprenorii (de exemplu în domeniul construcțiilor) din sat sunt cei care organizează rețelele de migrație. Însă romii nu fac parte din aceste rețele. Nu există

rețele de migrație pentru romi. Ei sunt practic în aceeași situație ca și maghiarii din Secuime la începutul anilor ,90: mulți își încep „cariera” de muncitor pe Piața Moszkva din Budapesta.¹

Modele locale de conviețuire. Ce s-a schimbat?

Sipos Zoltán: – Din relatări media un cititor oarecare poate înțelege că există o comunitate de 2000 de suflete care lucrează, respectă legea ș.a.m.d. și există 200 de persoane care fură de la primii. Or asta mi se pare inimaginabil, în Sâncrăieni locuitorii nu sunt atîta de bogați încât să poată întreține pe termen lung 10 % din populație. E evident că a existat un model de conviețuire între cele două comunități, dar se pare că ceva s-a schimbat. Oare de ce?

Tánczos Vilmos: – În Secuime, după ,89, romii comit în continuu furturi revoltătoare: la Tușnadu Nou producătorul a sădit primăvara cartofii, dar a așteptat în zadar să iasă din pământ, pentru că romii au furat imediat sămânța. În Cașinul Nou mi s-a povestit că nu se pot trimite la cumpărături copii mici: romii le fură banii. În această localitate se mai întâmplă ca pensiile să fie furate imediat de la bătrâni neajutorați. În alte sate din regiune Cașini există plângeri din cauză cailor unor romi: caii intră pe pășuni sau chiar ogoare, dar nimeni nu are curaj să spună ceva. Aceste lucruri nu existau în comunism. Oare ce s-a schimbat? Pe de o parte situația economică s-a schimbat: în anii ,90 s-au desființat colectivele, deci nu se fură din proprietatea comună, ci gospodarii sunt afectați în mod personal. Pe de altă parte, în ultimele decenii numărul romilor care trăiesc în satele din secuime s-a înmulțit considerabil. Alt aspect este o criza morală: diferența între venituri este nejustificat de mare. Munca este devalorizată. Vechile modele de conviețuire care în trecut s-au dovedit a fi eficiente, au devenit anacronistice. Satele din Sîși întrețineau romii. Ei umblau prin sat vânzând preșuri făcute din papură, coșuri din nuiele, mături, fructe de pădure, și acceptau orice în schimb. Am auzit odată la Sâncrăieni cum o femeie roma cerea pomană în acest fel: „Dați-mi ceva că vă plătește Domnul, că noi suntem țiganii voștri!” Bătrânii și astăzi dau câte o bucată de pâine, cartofi sau măcar niște mere dacă văd o femeie romă cu mulți copii. Știu desigur că prin pomană nu se rezolvă problema, dar consider o problemă de mentalitate faptul că în zilele noastre, în satele din Secuime a devenit foarte restrânsă acea pătură socială care e dispusă să ajute romii, conform acestor modele vechi de conviețuire. Cândva am auzit o discuție între două cumetre: una cerea seamă în numele lui Hristos de ce umblă la biserică dacă nu îi ajută pe acești oameni neviași? Răspunsul era crâncen, cel al lumii moderne: „Când îi văd pe aștia închid poarta, nu vreau să aud de ei!” Trebuie acceptat deci că în lumea noastră alienată modelele vechi, patriarhale nu mai funcționează. Prin urmare este nevoie de alte modele. Rezolvarea practică a problemei nu poate fi una generală, pentru că situația comunității rome diferă de la sat la sat, sau chiar există diferențe și între diferite comunități care trăiesc într-un sat. Să privim regiunea Bazinul Ciucului de Jos putem vedea că în Plăieșii de Jos maghiarimea este îmbătrânită, iar hotarul este imens. De aceea maghiarii au nevoie de romi la muncile agricole. Situația din Sâncrăieni este total diferită: aici populația nu este îmbătrânită, oferta de forță de muncă este mai mare și orașul este mai aproape. În același timp există diferențe mari și între comunități de romi: între corturari și „țiganii de vatră” – cei din urmă se integrează mai ușor. Problema este de regulă, cu corturarii. În Sâncrăieni populația roma este mai mare decât cele 200 de persoane despre care se vorbește în

¹ Un spațiu urban care în ultimii 20 ani a devenit loc pentru tranzacții de forță de muncă informală, de exemplu pentru recrutarea zilerilor.

presă. Nu erau toți afectați de incendieri: aceasta era limitată la o așezare a corturilor unde acum câțiva ani erau doar 3-4 colibe, dar care acum s-a mărit la 12-15 case. La marginile satului sunt și alte comunități de romi, care s-au integrat bine și muncesc. Nimeni nu s-a atins de ei. Trebuie menționat că sărăcia corturilor care trăiesc la Sâncrăieni și în alte câteva sate din regiunea Bazinul Ciucului de Jos, inimaginabilă în altă parte. Vizitatorul rămâne stupefiat când vede un copil suferind de foame.

Horváth István: – Să nu uităm, că mesajul protocolului de la Sânmartin este că aceasta nu mai este problema noastră. Să plece de aici, să fie problema altora. Localnicii au reușit să excludă complet o comunitate.

Haller István: – Eu nu aș idealiza relațiile între romi și maghiari de-a lungul istoriei. Odată, de exemplu, la Suseni mi s-a povestit cum au scăpat în anii '60 de comunitatea romă: romii lucrau alături de secui în cooperativă și maghiarii au avut ideea să lase câteva grinzii în curte. S-au gândit că dacă romii văd grinzile, poate le fură. Asta s-a și întâmplat. S-a adunat satul, au condamnat la moarte romii, au aștințit asupra lor puștile de vânătoare și le-au zis: ori plecați din sat, ori vă împușcăm. Desigur, romii au ales să plece din sat. În general, în sate erau tolerate câteva familii de romi, ca să curețe latrina sau să repare oalele, dar relația era departe de a putea fi idealizată.

Tánczos Vilmos: – Ar trebui cercetat cu metode antropologice, etnografice care sunt modelele de integrare. Pentru că există asemenea modele. De exemplu, unchiul meu avea cumătru rom și el vorbea despre aceasta foarte deschis. Mentalitatea satului tolera acest lucru. Nu spun că mai demult nu erau probleme, dar comunitatea nu rezolva aceste situații cu incendieri.

Horváth István: – Când situația a devenit tensionată, primarul din Sâncrăieni a chemat trupele antiteroriste și le plimba acolo unde stăteau romii. Polițiștii comiteau tot felul de abuzuri, dar sentimentul sătenilor era că autoritățile au făcut ceva, au intervenit.

Haller István: – În '94 poliția a început să adune din când în când romii din cătune, i-au dus la sediu și îi băteau sau în cel mai bun caz trebuiau să facă curățenie în secția de poliție. Făceau razii din acestea ilegale, dar populația văzând că intervin autoritățile, nu mai simțea nevoia să incendieze casele romilor.

Posibilitatea acțiunilor individuale

Horváth István: – Întrebarea este de ce nu au făcut demersuri individuale sătenii? Oare cât ar fi costat un demers – denunț pentru violarea proprietății, plângere penală, contactul permanent cu autoritățile – în comparație cu opțiunea de a cumpăra cuiva 5 litri de pălincă?

Haller István: – Interesant, dacă mergem la tribunalul din județul Mureș, atunci putem vedea că 90 % dintre procese sunt chestiuni legate de terenuri, din județul Harghita: un gard a fost pus cu 20 de cm mai încoace, un moștenitor nu este mulțumit, etc. Se judecă timp de 7-8 ani pentru asemenea lucruri, dar nu sunt în stare să depună o plângere pentru violarea proprietății. Trebuie depusă doar o singură foaie de hârtie, restul e treaba procuraturii. În schimb, incendiază. Ar trebui să decidem dacă România este stat de drept sau ne întoarcem în Evul Mediu și fiecare își face singur dreptate.

Bakk-Dávid Tímea: – După câte știu, în Sânmartin s-au făcut multe denunțuri de-a lungul anilor și locuitorii s-au săturat de faptul că nu s-a rezolvat nimic: autoritățile nu au anchetat cazurile sau dacă da, romii erau amendați. Aceste amenzi nu

au fost plătite, pentru că respectivul n-a avut din ce să plătească, iar după 2 ani se prescriau.

Haller István: – Din păcate, în Secuime nu există organizații pentru drepturile omului care să ajute oamenii în contactul cu autoritățile. UDMR-ul a format o uniune pentru apărarea drepturilor foarte interesantă, care tocmai în aceste cazuri nu asigură apărarea drepturilor. Ar trebui să susțină oamenii cu consiliere juridică ca să poată apela chiar și la Strassbourg, dacă e nevoie. Romii și-au format aceste organizații, maghiarii nu. Eu inițiez din când în când, din oficiu, câte un dosar legat de cazuri de discriminare în comunitatea maghiară.

Nuca de cocos sau cum e să fii lider rom

Bakk-Dávid Tímea: – În Sânmartin am avut sentimentul că romii degeaba au un lider care este considerat partener de către maghiari, organizațiile romilor sau chiar de către primar, el nu are legitimitate, nu are influență în cadrul comunității. Cred că aceasta este o problemă majoră: din cauza aceasta conflictul nu se va rezolva nici dacă se va ajunge la o înțelegere.

Kiss Tamás: – Aceasta se întâmplă foarte des, când comunitatea nu este stratificată în așa fel încât să fie posibilă apariția unei elite, întreprinzători sau orice altă autoritate care ar putea organiza comunitatea.

Horváth István: – Afro-americanii îi numeau nuci de cocos: în exterior sunt negri, dar înăuntru sunt albi.

Kiss Tamás: – La baza puterii lor din cadrul comunității rome stă un mandat care însă provine din afara comunității. De exemplu, odată, în cadrul unei cercetări de teren, am întâlnit o „nucă de cocos” care era informatorul poliției. El ținea legătura cu primăria și tot prin el se colecta taxa radio-tv. Puterea lui provenea din faptul că prin el controla primăria munca obligatorie depusă în interesul comunității, deci puterea lui nu provenea din comunitate, ci dintr-o înțelegere dintre comunitate și societate.

Fosztó László: – Există o diferențiere în acest sens: lider extern și lider intern. În multe cazuri cei care țin legătura cu „albi” devin lideri externi din propria inițiativă și aceste persoane nu sunt neapărat cei mai apreciați lideri din cadrul comunității. Pentru că de ce și-ar asuma această responsabilitate cineva care e respectat în comunitate, care are relații bine conturate, familie și respect în comunitate? Ignacy-Marek Kaminski într-un studiu din Polonia descrie diferența între liderul intern și cel extern: cu cât un lider extern are mai mult succes, cu atât mai mult pierde posibilitatea de a fi un lider intern.

Haller István: – În momentul în care un lider rom nu dansează așa cum îi cântă autoritățile, acestea rup orice legătură cu el. Am avut o cunoștință, un lider rom, care trăiește la Tușnad și are în jurisdicție Plăieșii de Jos și mai multe sate. Când am fost la Mărtiniș, l-am sunat să vină cu mine. A venit cu mine la poliție și din acel moment polițiștii au refuzau să discute cu el. Din momentul în care nuca de cocos nu se comportă ca atare, autoritățile o ignoră. Din păcate, liderii romi sunt constrânși de autorități să devină nuci de cocos. De aceea există situații precum cea de la Mărtiniș, pentru că autoritățile mizează pe faptul că romii nu au nicio susținere, cu ei se poate face orice. Acum însă, la câteva zile de la incident a apărut în sat un funcționar public cu rang de secretar de stat și a declarat că șeful poliției trebuie să vină la fața locului, și a și venit din Miercurea Ciuc. Aceasta nu a fost pe placul polițiștilor de acolo.

De ce tocmai acolo și de ce tocmai acum?

Kiss Tamás: – Dacă vrem să știm unde sunt posibile asemenea conflicte, atunci pe lângă modelele de conviețuire între comunități trebuie să privim și procesele de migrație internă și segregare teritorială. Dacă comparăm Ungaria cu România, putem vedea că în Ungaria migrația internă (de la sat la sat, sate) era mult mai intensă. Oamenii se mutau dintr-o regiune în alta, din localități periferice spre localități cu infrastructură mai dezvoltată, într-un ritm inimaginabil pentru români. Și invers, păturile sociale care alunecau în jos, se mutau în sate rămase goale, în regiuni periferice. Acest fenomen a dus la situația de astăzi din Ungaria, unde există sate și microregiuni cu populație majoritar romă. Această tendință deocamdată nu se regăsește în Secuime sau în alte părți ale României – cu toate că regiunea cândva locuită de sași este o excepție. Apața este un exemplu foarte bun în sensul că, deși populația romă în timp a depășit 40, 50 și chiar 60 %, există aici o populație de altă etnie, care nu intenționează să plece. În Ungaria din asemenea regiuni, maghiarii și populația romă, cu o mobilitate mai ridicată, pleacă. Migrația internă și segregarea teritorială puternică din Ungaria nu se poate explica doar prin mobilitatea mai ridicată a populației. O altă cauză este că din anii '80, în Ungaria, exista o oarecare autonomie la nivel local: rezolvarea problemelor sociale și inițiativele de politică locală erau lăsate în parte la latitudinea conducerii locale. Localitățile mai puternice au încercat să „împingă” problemele lor sociale în afara hotarelor administrative. Nu trebuie să ne gândim la politici discriminatorii, mutări abuzive. De multe ori poate avea un asemenea efect și un program de reconstrucție a orașului efectuat cu cea mai bună intenție. Dintr-un studiu de caz din București reiese că romii au fost nevoiți să plece dintr-un cartier tocmai pentru că administrația locală a renovat locuințele care înainte erau în afara legii. De asemenea se poate vedea că Brașovul își rezolvă problemele sociale în detrimentul satelor înconjurătoare, iar comunitățile de romi de la Apața sau Săcele sunt tot mai mari. Este foarte posibil ca acest proces – prin care administrațiile locale mai puternice încearcă să-și rezolve problemele sociale în detrimentul administrațiilor mai slabe – să se accelereze. Piața și mecanismele pieței vor accentua procesul. De la Cluj la Târgu-Mureș și Miercurea Ciuc, romii sunt nevoiți să plece din centrele orașelor. Întrebarea e unde apar problemele, cum se poate localiza conflictul? Merită regândit cazul localităților Târlungeni sau Apața, localități care în opinia publică, în viziunea ONG-urilor rome și din punctul de vedere al presei sunt pe harta conflictelor roma-maghiare. Nu încapе în doială, problemele din aceste localități au fost agravate de politica orașului Brașov (și/sau mecanismele pieței), în urma cărora comunității roma de acolo i s-au alăturat indivizi veniți din Brașov care nu erau integrați deloc în obiceiurile care stăteau la baza conviețuirii romilor și a celorlalte comunități locale. Când vorbim despre conflictele dintre maghiarii și romii din aceste localități, nu putem uita faptul că Brașovul și-a rezolvat problemele în detrimentul acestor comunități. În viitor se poate aștepta ca acest model de rezolvare a problemelor să câștige teren. Se poate ca în anumite părți ale Transilvaniei să apară microregiuni marginalizate, la fel ca și în Ungaria. Nu încapе în doială că aceste microregiuni marginalizate o să producă segregări etnice. După părerea mea, conflicte violente o să apară în acele localități în care încă nu se știe unde duce restructurarea teritorială și cea etnică. În localitățile unde există multe resurse nu o să vedem, sau o să vedem mai rar conflicte. Aceasta pentru că prin mecanismele pieței și resursele proprii acestea o să fie capabile să rezolve problemele în mod mai „elegant”, cumpărând sau construind locuințe sociale în afara granițelor administrative. La fel, în localitățile marginalizate – mai înainte a fost amintit Cașinul – nu trebuie să ne așteptăm la un conflict. Dacă rămânem lângă Brașov, atunci acesta este cazul din Zizin: în 1995 Zizinul era un sat unde locuiau maghiari și romani, cu o comunitate romă care trăia separat. Astăzi romii s-au mutat în sat, prețul imobilelor

se apropie de zero, populația ne-romă fuge de aici. Soarta Zizinului e pecetluită. În Târlungeni însă, încă se mai dispută raporturile de forță. Ne putem aștepta la un conflict în acele locuri unde nu există resurse pentru rezolvarea „eleganță” a problemei, însă comunitatea ne-romă (în unele cazuri sunt și romi în aceste comunități) nu s-a erodat în așa fel încât să nu încerce preluarea inițiativei, chiar și prin metode violente. Tipice, din acest punct de vedere, sunt satele din microregiunea Ciuc care mută comunitățile rome dintr-un hotar în altul. Fără o strategie regională, aceste comunități nu pot rezolva problema. Când comparăm România cu Ungaria, pentru mine popularitatea crescută a Jobbik¹ și sentimentele anti-rome au ca sursă o competiție între două clase sociale, pentru resurse bugetare. Există în Ungaria o clasă de mijloc în decădere, precum și o clasă inferioară predominant de romi (sau o clasă socială identificată cu romii) care trăiește în mare parte din ajutoare sociale. Aceste două clase se luptă pentru obținerea ajutoarelor sociale, aceasta este cheia sentimentului anti-rome. Clasa de mijloc în decădere crede că statul ar trebui să garanteze pentru ei sistemul de bunăstare și să îi protejeze de efectele negative ale economiei de piață. Dar statul îi ajută pe romi. De altfel, aceasta era motivația celor care au votat cu „nu” la referendumul despre acordarea cetățeniei maghiarilor de peste hotare. De aceea, unii spun că între cei care votează Jobbik și cei care au votat „nu” la referendum există o suprapunere. În România există însă o diferență enormă față de Ungaria: aici clasa de mijloc nu are pretenții în legătură cu ajutoarele sociale acordate de stat. În România cei care aparțin acestei categorii sociale știu că nu au ce să aștepte din partea statului, o bunăstare relativă poate fi atinsă doar prin propriile forțe. Pentru milioane de români ridicarea nivelului de trai înseamnă munca în străinătate, dar în același timp știu că în caz de boală sau accident se pot baza doar pe familie sau comunitatea mai restrânsă. Celor ce lucrează legal în România le e foarte clar că aici există doar pe hârtie sistem sanitar gratuit, pentru că medicamentele compensate se epuizează în prima săptămână a lunii. Însă în Ungaria, în ultimii 18 de ani, lucrurile au stat altfel și asta a dus la sentimentele anti-rome de astăzi.

---

¹ Formațiune politică de extremă dreaptă care a câștigat popularitate în ultimii ani. Cu ocazia alegerilor din 2009 Jobbik a obținut 3 mandate în Parlamentul European.